

K R O N I K A

Franc Križnar

RICHARD WAGNER IN NJEGOVO GLASBENO GLEDALIŠČE V BAYREUTHU – Poletje 1996 z Nibelunškim prstanom

Operne predstave slovitnega nemškega novoromantičnega skladatelja Richarda Wagnerja (1813–1883) še vedno živijo v svoji najpopolnejši glasbeni in gledališki podobi v majhnem, nič kaj prestolnem nemškem bavarskem mestu Bayreuth; nekaj sto kilometrov severno od bavarske prestolnice München že 120 let, odkar so na tamkajšnjem »Zelenem griču« prvič integralno izvedli Wagnerjevo najbolj kompendijsko tetralogijo *Nibelunški prstan*, še vedno prihajajo množice občudovalcev z vsega sveta.

Na vsaki od letošnjih kar treh zaporednih postavitv *Nibelunškega prstana* se je spet zbralo po 2.000 gledalcev in poslušalcev, kajti Wagnerjeve opere se tako, kot jim je sam avtor že pred več kot sto leti naložil vlogo »Gesamtkunstwerk«, hkrati gleda in posluša. Poleg vseh štirih opernih predstav *Nibelunškega prstana* (*Rensko zlato*, *Walküra*, *Siegfried* in *Somrak bogov*) je bila letos v času med 25. julijem in 28. avgustom še edina premiera *Mojstrov pevcev nürnberških* (in še šest repriz), poleg njih pa še *Tristan in Izolda* in *Parsifal*. Vsega torej le sedem opernih predstav je spet zapolnilo vse sedeže Wagnerjevega gledališča v Bayreuthu na vsega 30 predstavah, torej spet »le« 60.000 srečnežev, ki sedaj že od sedem do osem let čakajo na zelene vstopnice po ceni od 18– do 305– DEM. Wagnerjevo glasbeno gledališče torej živi; še več, njegove vsakoletne predstave naravnost vabijo svetovno publiko, da si ogleda in zasliši »blišč in bedo« tega skladateljevega ustvarjalnega fragmenta.

Wagnerjeve opere, glasbene drame *RENSKO ZLATO*, *WALKÜRA*, *SIEGFRIED* in *SOMRAK BOGOV*, sestavljajo nenavadno operno tetralogijo. Prva v celoti izvedena predstava je bila prav v nemškem bavarskem mestu Bayreuth pred 120-letji: od 13. do 17. avgusta leta 1876 so vsa štiri dela prvič skupaj zapeli in zaigrali pod skladateljevim, Wagnerjevim vodstvom.

Tokrat smo v Bayreuthu videli eno od številnih ponovitev *Prstana ali Ringa*, kakor Nemci navadno imenujejo štiri operna dela nemškega (novo)romantičnega skladatelja Richarda Wagnerja. Izvedli so jo pod vodstvom Američana **Jamesa Levina**, inscenacijo, h kateri sodita režija in odrska postavitve, **Alfreda Kirchnerja** ter scenografijo in kostumografijo **Rosalie (Müller)**. Seveda ob številnih pevskih in igralskih umetnikih, **zboru**, baletu in festivalskem **orkestru** v Bayreuthu ne manjkajo številni tehniški sodelavci in prav njihovim dosežkom velja največja pohvala. Tudi Wagnerjeve opere se gleda in posluša hkrati, zato vse postavitve njegovih opernih

del veljajo za totalizacijo glasbenega gledališča v smislu nadaljevanja avtorjevega »Gesamtkunstwerk«. Med najbolj zaslužnimi za vse letošnje štiri predstave *Prstana* velja omeniti tehničnega vodjo, osvetljevalca, avtorje mask, izdelovalce kostumov ter glasbene in režijske asistente. Že na prvih Wagnerjevih slavnostnih igrah v Bayreuthu leta 1876 je *Nibelunški prstan* veljal za krono skladateljevih in dirigentskih sposobnosti ter možnosti in razsežnosti v prikazovanju oper.

Prstan je vsekakor umetniški vrh Wagnerjevega mitološkega opernega opusa. Za vse štiri opere je sam sestavil in napisal besedilo, določil vse postavitvene zahteve ter seveda napisal obsežne knjige partitur in partov, skoraj za 14 ur glasbe. Wagnerjevi pogledi na glasbo, poezijo in filozofijo, še zlasti pa fanatičnost, s katero je uresničeval svoje cilje, so iz tega velikega opernega reformatorja naredili enega najzanimivejših umetnikov 19. stol. To dokazuje tudi 120-letno predstavljanje Wagnerjeve operne umetnosti v Bayreuthu. Noben drug skladatelj si ni s tako majhnim številom del ali zgolj s svojim ustvarjalnim fragmentom ustvaril priljubljenosti, ki bi segala prav v današnji čas. Do začetkov Wagnerjeve operne ustvarjalnosti so bile opere sestavljene iz tako imenovanih števil, in so se zato imenovale številčne opere, v njih pa so si v določenem zaporedju sledile arije, recitativi, dueti itd., Wagner pa je svoje *glasbene drame* razdelil na prizore, torej na večje enote, ki so omogočale bolj svobodno oblikovanje. Zato je uvedel »neskončno melodijo«, ki ni imela kadence in katere naloga je bila izrazito tisto, kar je pesnik zamolčal. Druga pomembna prvina Wagnerjevih glasbenih dram so »leitmotivi«, ki se oglašajo, kadar so na odru določene osebe, kadar se nanje nanaša besedilo ali vsebina opere in podobno. Wagner je vsekakor namenil zelo pomembno mesto orkestru. Pretirana čustvenost njegove glasbe je ravno v orkestru našla učinkovite rešitve, ki so postale zgled številnim poznejšim skladateljskim generacijam.

Druga letošnja postavitev Wagnerjevega *Prstana* v Bayreuthu je potekala v manj kot tednu dni, z dvema odmoroma med 13. in 19. avgustom. Predstava vseh štirih oper pa je tako glasbeno kot gledališko še vedno naravnost fantastična. Najprej velja omeniti vrsto odličnih pevskih solistov, wagnerjancev, že več kot 120 let prihajajo v Nemčijo z vsega sveta. Bayreuth je namreč edino glasbeno gledališče v svetu, ki ima izvrstno odrsko tehniko: vrtljive odre, pnevmatiko/hidravliko, lasersko razsvetljavo, računalniško vodenje vse razpoložljive tehnike in tako naprej. Tam veljajo posebna izvedbena pravila, vse je podvrženo glasbi in odrski umetnosti; tudi v *Prstanu*, v katerem sta si glasba in odrsko dogajanje marsikdaj v nasprotju. Za vse to poskrbita predvsem oba avtorja postavitve, **Alfred Kirchner** in **Rosalie (Müller)**. Slika vsakega dejanja in postavitve v Bayreuthu je očarljiva, vse skupaj pa se povezuje v celoto s skupno zunanjo podobo in notranjo vsebino.

Delo **RENSKO ZLATO** je postavljeno pod globine Rena, na vrhove gora in v podzemne prepade v mitološkem času. Dirigent James Levine ga je tudi tokrat v Bayreuthu izvedel v njegovi avtentični podobi: v orkestru je npr. ohranil sedem harf in basovske trobente – Wagnerjeve tube. Predstava sama je brez odmora, kot je predvidel že njen avtor, trajala dobri dve uri in pol. Posebej velja pohvaliti baritonista **J. Tomlinsona** kot Wotana, basista **F. Struckmanna** kot Donnerja, tenorista **R. Brunnerja** in **S. Jerusalema** kot Froha in Logeja, velikana-basista **R. Papeja** in **E. Halfvarsona**, kot Nibelunga pa baritonista **E. Wlaschiho** in tenorista **M. Junga**, vse tri boginje mezzosopranistke **H. Schwarzovo** kot Fricko, **B. Bilandzijo** kot Freio in **B. Svendenovo** kot Erdo, tri Renske hčere-sopranistke **J. Guyerjevo** kot Woglinde, **S. Fryerjevo** kot Wellgunde in **J. Turnerjevo** kot Flosshilde ter Nibelunge-moški zbor, ki ima tokrat vlogo statistikov.

Očarljiva **Rosalijina** scenografija v Wagnerjevem triptihu se je zares začela

»šele« z **WALKÜRO**. Tetralogija se je nadaljevala s silovitim in drznim nastopom osmih Walkir. Avtorji v Bayreuthu so jih s šestih zahtevanih in zbora pomnožili na osem in jih obešene v zraku vrteli zdaj sem, zdaj tja. Predstava je pomenila pravi glasbeno-gledališki maraton. Med 16.00 uro popoldne in 22.00 uro zvečer, s po dvema celurnima odmoroma, je namreč na Zelenem griču potekala »muzikalno najbogatejša in stilno najbolj celovita opera celotnega cikla.« Leitmotivov je bilo v njej sicer že nekoliko manj kot v Renskem zlatu – tam jih je 30, tu 20 –, zato pa sta bila njihova prepletenost in dramatsko stopnjevanje še toliko bolj pestra. Prvi del tetralogije, ki se je začel s predvečerom – *Renskim zlatom*, se je nadaljeval z *Walküro*. Ta se godi v Hundingovem bivališču, v skalnati divjini in na vrhu hriba. Predstava je silovita, drzna in kljub vnovičnemu razkoraku med »staro« Wagnerjevo glasbo in »moderno« ter abstraktno Rosalijino scenografijo, pomeni prvi del vrhunca *Nibelunškega prstana*. Sijajni festivalski orkester je s pevci spet povezal James Levine – morda je imel v Renskem zlatu še nekaj težav z netočnimi trobili. 64 godal tokrat dopolnjuje še osem rogov, štiri trobente, pet pozavn, pet tub, od pihal pa še pet flaut in tri oboe z angleškim rogom, štirje klarineti in štirje fagoti; gre vendar za največji orkester 19. stoletja. Dirigentu Levinu pa so tokratni glasbeno-gledališki triumf za *Walküro* pomagali sooblikovati še pevski solisti: tenorist **P. Elming** kot Siegmund, basist **M. Hölle** kot Hunding, baritonist **J. Tomlinson** kot Wotan, sopranistki **T. Kibergova** in **D. Polaski** kot Sieglinde in Brunhilde, mezzosopranistka **H. Schwarzova** kot Fricka in sopranistke ter altistke za vloge vseh osmih Walkür. Tokratna bayreuthska *Walküra* je bila torej opera za 14 pevk in pevcev, omenjene statiste in seveda za vseh 2.000 gledalcev in poslušalcev, ki so spet do zadnjega kottička napolnili dvorano, seveda pa tudi za najboljše namazan gledališko-glasbeni stroj, kar smo jih kdaj slišali in videli.

Sieglinda v *Walküri* je bila noseča. Rodila bo Siegfrieda, ta pa bo glavni junak prihodnje, tretje predstave *Prstana* z naslovom *Mladi Siegfried*. Zadnji del Wagnerjeve tetralogije pa se imenuje *Somrak bogov* ali *Siegfriedova smrt*.

Med 25. julijem in 28. avgustom je bilo letos v Bayreuthu kar 30 opernih predstav Richarda Wagnerja in na vsaki kakih 2.000 gledalcev in poslušalcev, vsega torej kar 60.000 »srečnežev«. Edina letošnja premiera je bila na začetku, to so bili *Mojstri pevci*, ki so konec avgusta tudi sklenili letošnje bayreuthske slavnostne igre. Največja zanimivost že 120-letnega festivala Wagnerjevih slavnostnih iger pa so vsekakor vse štiri predstave *Nibelunškega prstana*.

Po prvem delu *Nibelunškega prstana* smo videli in slišali **SIEGFRIEDA**. Ta deluje med predhodno *Walküro* in sklepnim *Somrakom bogov* ali *Siegfriedovo smrtjo* kot »poletni dan«, čeprav smo bili Bayreuthu v poletnem času deležni predvsem dežja. Inscenacija in glasbeno vodstvo slovitega **Jamesa Levina** sta bili spet enkratni; to sta stalnici, ki vse štiri Wagnerjeve opere najbolj trdno povezujeta v tetralogijo. Ob izjemni scenografiji, kostumografiji, režiji in tehnični opremljenosti so tokrat spet nastopili nekateri že znani wagnerjanski pevci, pa spet nekaj novih: sopranistka **D. Polaski**, tenorista **W. Schmidt** in **M. Jung**, basista **J. Tomlinson** in **E. Halfvarson** in baritonist **E. Wlaschiha**. Po dnevu odmora se je druga letošnja ponovitev Wagnerjevega *Prstana* nadaljevala in sklenila v nedeljo, 18. avgusta s *Somrakom bogov* ali z *Siegfriedovo smrtjo*.

Delo je vrh scenografije avtorice **Rosalie (Müller)** in hkrati najdaljša glasbena drama. Začne se ob 16.00. uri popoldne in konča okrog 23.00 ure, seveda s prepotrebniimi dolgimi odmori. Celotna Wagnerjeva tetralogija *Nibelunški prstan* pod vodstvom velikega ameriškega dirigenta in hkrati enega največjih glasbenih strokovnjakov za Wagnerjeve glasbene drame **Jamesa Levina** je trajala skoraj 14 ur.

Uspeh je bil več kot veličasten, 2000 »srečnih« gledalcev in poslušalcev je spet rjovelno in cepetalno. Tak je pač dandanašnji Wagnerjev Bayreuth, ki dobesedno živi za svoje slavnostne igre.

Zgodba finala *Nibelunškega prstana* z naslovom *SOMRAK BOGOV* je bila še zadnjič odigrana na Walkürinem skalovju, v Guntherjevi dvorani ob Renu, pred to dvorano in v gozdu ob Renu. S spustom vodne stene iz *Renskega zlata*, sedaj obsijane z rdečimi, migetajočimi lučmi, počasnim, kot zaklopka utripajočim prikazovanjem geometrijsko abstraktnega gradu in počasnim dvigovanjem ogromne rdeče preje kot plamenov so dosegli več kot očarljiv učinek. Vsa ta vsaj nakazana odrska tehnika pa seveda tudi v Wagnerjevem Bayreuthu sama po sebi ne bi pomenila nič, če ne bi bilo tudi očarljive glasbe in igre. Tokrat so bili pevski finalisti spet sami stari wagnerjanski pevci: tenorist **W. Schmidt** kot Siegfried, basista **F. Struckmann** in **E. Halfvarson** kot Gunther in Hagen, baritonist **E. Wlaschiha** kot Alberich, sopranistki **D. Polaski** in **A. Schwanewilms** kot Brunhilda in Gutruna, mezzosopranistka **H. Schwarz** kot Waltrauta, altistki **B. Svenden** in **U. Sippola** ter sopranistka **Ginzer** kot tri vile sojenice, sopranistka **J. Guyer** kot Woglinde, mezzosopranistka **S. Fryer** kot Wellgunda in altistka **J. Turner** kot Flosshilda.

Letošnji drugi Wagnerjev *Prstan* v Bayreuthu je torej končan, vsi navedeni izvajalci pa so več kot odlično opravili svojo nalogo. V sklepnem dejanju so se »renske hčere skupaj s Siegfriedom in njegovim prstanom potopile na dno Rena. In tudi Walhalla je v daljavi zgorela v prah in pepel. Svet je bil tako rešen prekletstva zlata, stari bogovi pa so izginili v somraku propada.«

Po 28. avgustu, ko se je v Bayreuthu zadnjič letos dvignil zastor za Wagnerjeve slavnostne igre s sedmo predstavo edine letošnje premiere *Mojstrov pevcev nürnberških*, pa je na Zelenem griču spet ostalo vse prazno. Odšli so številni umetniki, razšla se je publika, ostala pa je »le peščica« tehničnih realizatorjev Bayreuther Festspiele. To slavno Wagnerjevo gledališče je gledališče »stagione«. To pomeni, da vsako pride v Bayreuth in odide v poletju, to pa je predvsem velika množica pevskih solistk in solistov, članov množičnih: mešanega zbora, baleta in orkestra. In je spet vse tiho bilo...